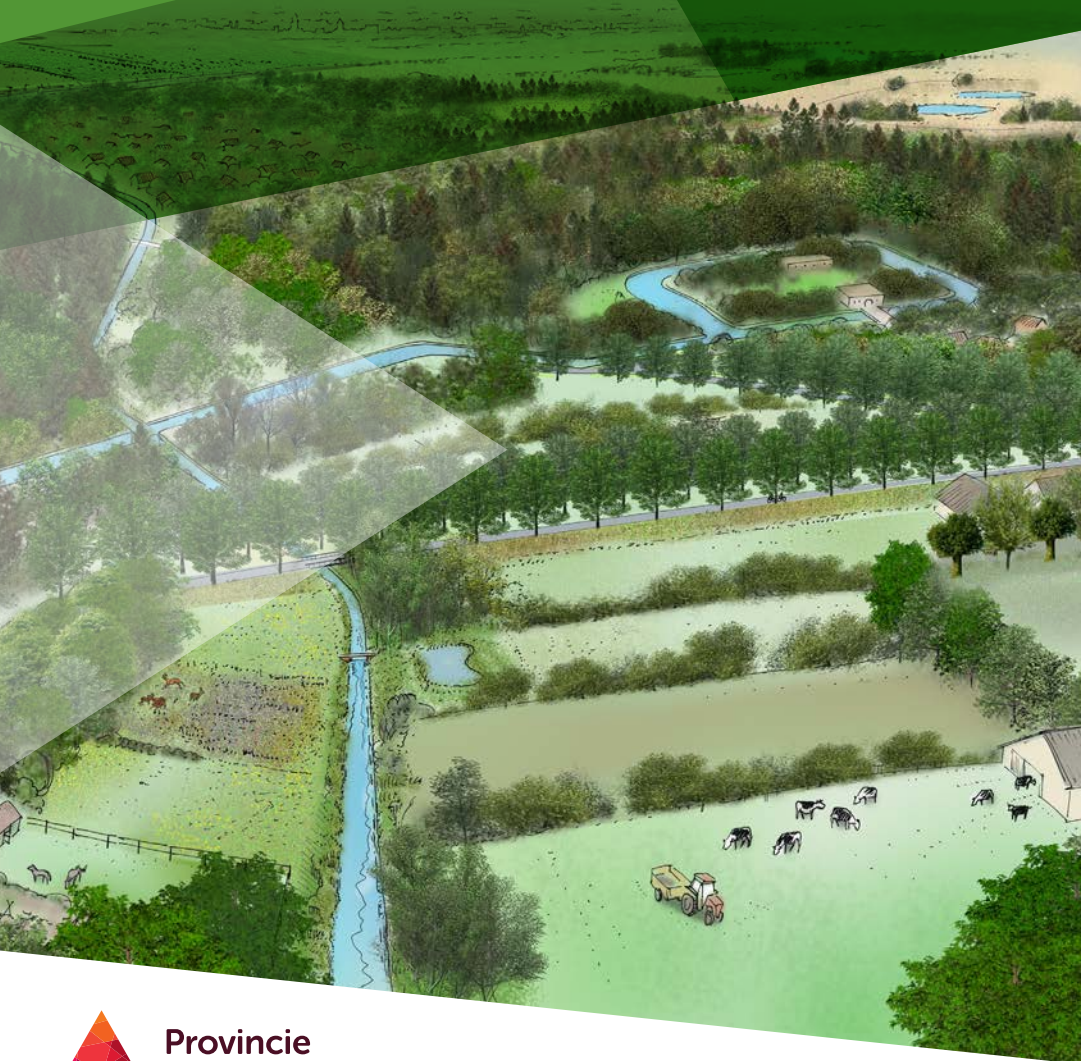

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Parklandschap Voorkempen

Provincie
Antwerpen

Parklandschap Voorkempen

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Parklandschap Voorkempen	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly brown hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing with his arms crossed in a natural setting with a lake, trees, and a clear blue sky. The photo is tilted slightly to the right.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

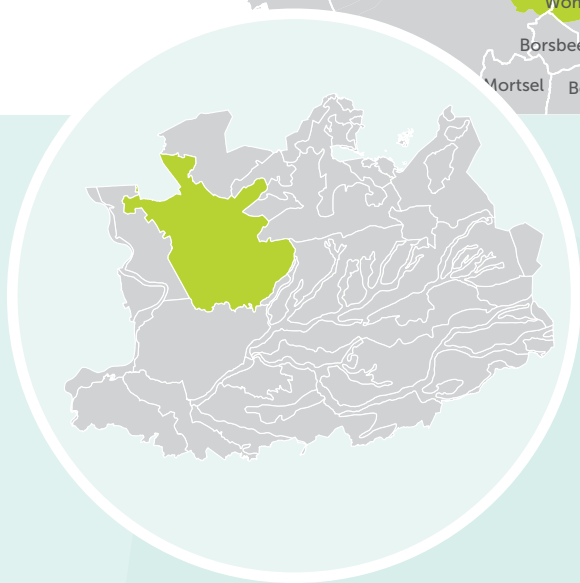
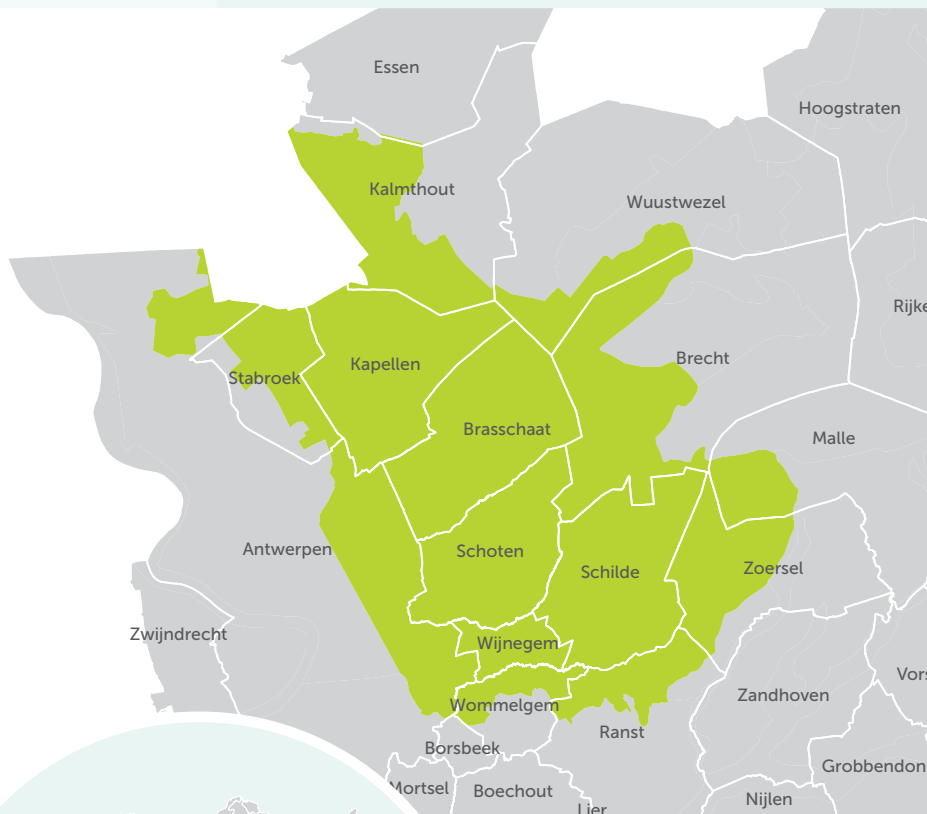
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Parklandschap Voorkempen

Karakterisering landschap

Het Parklandschap Voorkempen bestaat landschappelijk uit grote (vaak versnipperde) boszones, heideterreinen en beekvalleien en sterk versnipperde grote (kasteel)parkdomeinen. Er komen verschillende forten voor langs de Antitankgracht. Lokaal is er open landbouwgebied.

Grote aaneengesloten bosgebieden vinden we hoofdzakelijk in het noorden en in het centrale deel van het Parklandschap Voorkempen en in en nabij de vallei van het Klein en Groot Schijn. De bossen bestaan uit zomereik of grove den of zijn gemengd. Soms zijn het dichte dennenaanplanten, maar meestal is een ondergroei aanwezig, vooral van grassen en/of struikgewas.

De beboste oevers van de Antitankgracht verbinden residentiële woongebieden (met versnipperd bos) met de grote bossen binnen deze regio.

Er komt een belangrijke oppervlakte heidegebonden biotopen voor, met een afwisseling van droge bossen en heide, met daarbinnen elementen als stuifduinen en vennen. Naast droge heide op de duinruggen vindt men natte heide. Ze worden afgewisseld met talrijke vennen. Lokaal komen heiderestanten en heischrale graslanden voor.

In de beekvalleien komen nog kleine oppervlakten moerassen, vochtige tot natte graslanden en vochtige tot natte bossen voor. Er zijn nog enkele goed ontwikkelde beekbegeleidende voorjaarsbossen. Stilstaand voedselrijk water komt hoofdzakelijk voor in parken en (kasteel)domeinen en langs de E19 (E10 plas). Ook in natuurgebieden in het havengebied komen grotere plassen met moerasvegetaties voor. Langs de Antitankgracht bevinden zich verschillende forten met fortgrachten.

Plaatselijk, bijvoorbeeld in Stabroek, zijn er open landbouwgebieden. Deze gronden sluiten aan bij de grotere landbouwgebieden van de regio 'Scheldepolders'.

Natuur- en landschapsoetjes

Kasteeldomeinen, een oase van rust

In de 16de eeuw bouwden vele welstellende Antwerpenaren in deze groene regio een buitenverblijf of 'Huys van Playsantie'. In het landschap tref je dan ook talloze kasteelparken aan, zoals het Catershof, Hof ter Bist, Hof ter Linden, Kasteel van 's Gravenwezel, Verbrand Hof, Ravenhof,... . Hoewel deze domeinen versnipperd liggen in het landschap, vertegenwoordigen ze vooral rond Antwerpen gezamenlijk een grote bosoppervlakte. Vaak was het park naadloos verbonden met het omliggende landschap.

In de kasteelparken slaan de monumentale dreven je vaak met verstomming. Bij het voormalige kasteel Ten Broecke in Schilde bijvoorbeeld werd in de 18de eeuw een toegangsdreef aangelegd die tot ver buiten het domein doorliep. Deze werkwijze werd trouwens in vele kasteeldomeinen toegepast. Vaak zijn de dreven zelfs ouder dan het bos omdat de dreven eerst werden aangeplant. Dit is bijvoorbeeld het geval in Het Rood, dat werd aangelegd als park van het kasteel Blauwhof.

Gewone dwergvleermuis

Houdt van

Kleine insecten zoals muggen en motten. Ze kunnen er wel 300 per nacht vangen! Ze vangen deze insecten boven waterpartijen, tuinen, langs bosranden of bomenrijen, rond straatverlichting,... Bomenrijen, dreven, houtkanten, waterlopen,... zijn ook belangrijk als verbindende elementen tussen verblijfplaatsen en jachtgebieden.

Boomklever

Leefgebied

Oude soortenrijke bossen met een groot aandeel loofbomen, parken en zelfs villatuinen, waar in de dichte omgeving oudere eiken of beuken staan.

Heeft nood aan

De aanleg en het beheer van eiken- of beukendreven en bomenrijen buiten bosgebieden en in verstedelijkte gebieden tussen de bosgebieden. Binnen bosgebieden is omvorming van naaldhout naar loofhout relevant.

Natuur- en landschapssweetjes

Woonparken

Sommige bossen evolueerden inmiddels naar residentiële woonparken. Deze parken hebben een belangrijke verbindende functie tussen de aanwezige bosgebieden. In de bermen kan je dan ook vaak interessante plantensoorten aantreffen. Ook gebruiken vele vogels deze woonparken om te broeden, te rusten of voedsel te zoeken.

Kamsalamander

Leefgebied

Kleinschalige en extensief gebruikte landschappen, met poelen en bossen, gemengde houtkanten, boomgaarden, hagen, knotbomen, rietkragen, graslanden, vochtige bosjes of struwelen. Ze houden van een landschap waarin een aantal poelen dicht bij elkaar liggen. Variatie in het landschap is belangrijk. Zelfs het plaatselijk laten liggen van takken en stammen helpt amfibieën reeds vooruit.

Uitgestrekte heidegebieden

In de 16de eeuw werd het beeld van de Kempen voornamelijk bepaald door de uitgestrekte heidegebieden. Gedurende verschillende ontginningsgolven kromp het heideareaal echter sterk in. Zo werd er in de 19de eeuw een wet uitgevaardigd waarbij ontginners belastingvrijstelling kregen indien ze heide omzetten in landbouwgrond, weide of bos.

In de Kalmthoutse Heide en het Klein en Groot Schietveld zijn nog steeds mooie heidevelden te zien. In bossen vind je soms op open plekken en in bosranden heiderelicten terug.

Bosbeekjuffer

Leefgebied

Zuurstofrijk, stromend en zuiver water, met een afwisseling tussen beschaduwde en zonnige plekjes. Natuurlijke beken met veel bochten, hier en daar een holle oever en weinig oeverplanten genieten de voorkeur. In de omgeving van de waterloop verkiest deze provinciale prioritaire soort een gevarieerd landschap met natte graslanden, natte ruigtes met struwelen, brede bospaden, graslanden of ruigtes met hagen en houtkanten, ...

Rugstreepad

Leefgebied

Droge, zandige bodems die snel opwarmen met een combinatie van onbegroeide plekken en plekken met ijle vegetatie. Om zich voort te planten heeft hij liefst ondiepe, zonbeschenen plassen, met zo min mogelijk begroeiing in en rond de plas. Vaak zijn dit tijdelijke plassen. Je vindt deze provinciale prioritaire soort voornamelijk in duin- en heidegebieden en in de buurt van stuifzandheuvelds. Je ziet hem ook in verlaten klei- en zandgroeves, op kleigronden langs de grote rivieren en op opgespoten haven- of industrieterreinen.

Bont dikkopje

Leefgebied

De overgang van vochtige schrale graslanden of vochtige heide naar vochtige bossen. Deze provinciale prioritaire soort fladdert ook op open plekken of langs brede bospaden in vochtige bossen. Ze verkiezen vrij zonnige, maar beschutte plekjes.

Heeft nood aan

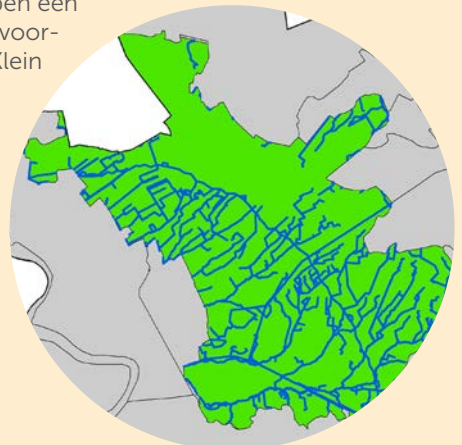
Heideherstel. Het creëren van een netwerk van brede paden en van open plekken doorheen bossen is belangrijk. Het bont dikkopje profiteert ook van goed beheerde, bloemrijke bermen.

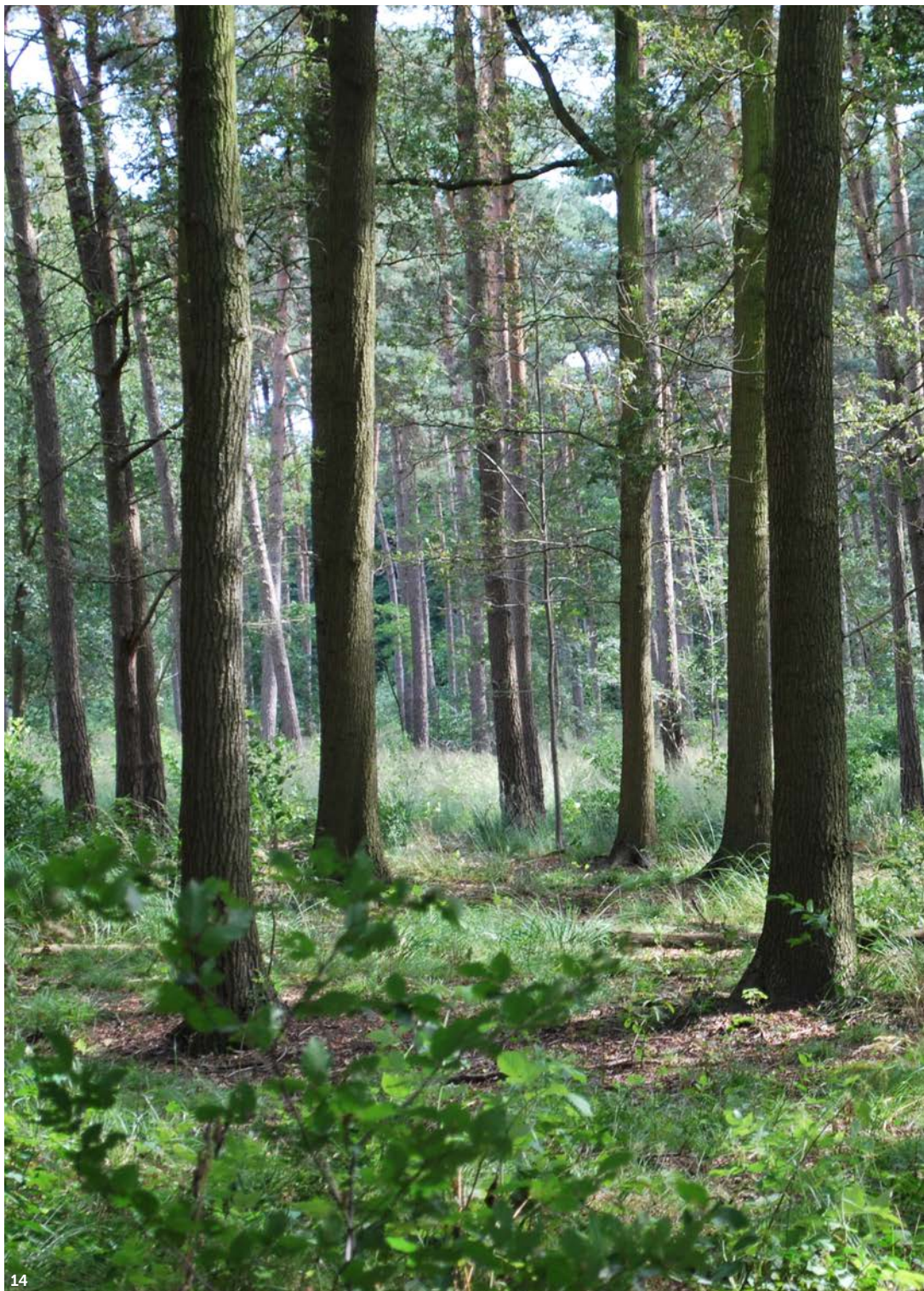

De oriëntering van de waterlopen

De meeste waterlopen en hun beekdalen hebben een noordoost-zuidwestoriëntatie. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het Groot Schijn, de Kleinbeek, het Klein Schijn, de Kotsbosloop, de Laarse beek en de Kaartse Beek.

Een uitzondering hierop is de Antitankgracht. Deze kunstmatig aangelegde gracht is de enige belangrijke noordwest-zuidoost verbinding en staat daardoor haaks op de natuurlijke beekdalen. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde de gracht zich tot een waardevol gebied voor onder meer vissen, libellen en amfibieën.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

droge bossen en struwelen/bosranden/overgang bos-heide

- bosvorming monotone bosbestanden (naaldbomen) naar gemengd bos of eiken-berkenbos
- creatie van open plekken (heideherstel, droge graslanden)
- beheer van bosranden
- behoud, beheer en herstel van houtkanten en bomenrijen
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behoud van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

droge heide/droge graslanden

- maai-beheer van droge graslanden en bermen

vochtige tot natte heide en vennen

- behoud en herstel van vennen

open landbouwgebied

- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

vochtige tot natte graslanden/moerassen/poelen

- beheer en herstel van vochtige graslanden, moerassen en poelen in valleien
- behoud, beheer en herstel van kleine landschapselementen (houtkanten, knobomenrijen, hagen)

zuurstofrijke beken

- verbeteren waterkwaliteit
- aanleg bufferstroken langs waterlopen
- gefaseerd maai- en baggerbeheer van de oever- en watervegetaties
- bevorderen structuurkwaliteit waterlopen
- oplossen vismigratieknelpunten
- aanleg plas- en drasbermen

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Bosgroep
Antwerpen Noord en
Regionaal Landschap de
Voorkempen werken aan **groene
verbindingen**. In 2014 werden in
het Parklandschap Voorkempen 3990
stuks bosrandplantsoen aangeplant
bij 21 boseigenaars. Daarnaast
werken zij ook aan het beheer en
de ontwikkeling van houtkanten,
open plekken, poelen/vennen,
exotenbeheer, het beheer
van dreven,...

Regionaal Landschap de
Voorkempen zorgt, samen met
enkele gemeenten en de provincie
Antwerpen, voor een ontsnippering
van het parklandschap. Waar bossen
doorsneden worden door drukke wegen,
hangen ze **boombruggen**. Eekhoorns kunnen
via deze touwen de weg oversteken, waardoor
er minder dierlijke verkeersslachtoffers vallen
en de eekhoorns een groter gebied kunnen
gebruiken om voedsel te zoeken of
zich voort te planten. In onder meer
Kalmthout, Schoten en Brecht kun
je deze boombruggen zien.

In het park van Brasschaat legde de provincie Antwerpen een bespeelbare vistrap aan. Hiermee slaat het provinciebestuur drie vliegen in één klap: ecologie, recreatie en educatie. **Vissen kunnen nu probleemloos verder stroomopwaarts zwemmen**, kinderen hebben een eigen plekje aan de vistrap waar ze naar hartenlust kunnen spelen en via de infoborden wordt jong en oud geïnformeerd.

Natuurpunt stimuleert, samen met verschillende gemeenten uit het Parklandschap Voorkempen, het **aanplanten van inheemse bomen en struiken** van lokale herkomst. Via de actie 'Behaag...Natuurlijk' kun je haagpakketten, bomen en individuele planten aankopen.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Parklandschap Voorkempen, is een
uitgave van de deputatie van de provin-
cieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandebussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Parklandschap Voorkempen, uitgave
van de deputatie van de provincie
Antwerpen, editie 2015, pagina('s) waar-
naar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/31

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Yves Coussement (p 5)

Marc De Clerck (p 13 [b])

Marc De Vos

– fotoarchief Vlaanderen (p 12 [m])

provincie Antwerpen

(p 4, p 14, p17)

provincie Antwerpen – Pierre

Verhoeven (p 8, p 9 [b], p 12 [b])

Regionaal Landschap

de Voorkempen (p 16)

Glenn Vermeersch (p 9 [o])

VILDA – Yves Adams (p 9 [m])

VILDA - Rollin Verlinde

(p 12 [o], p 13 [m])

Bosbeekjuffer, gewone dwergvleermuis,
rugstreeppad en bont dikkopje zijn pro-
vinciale prioritaire soorten. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken
op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen
Dienst Duurzaam Milieu- en
Natuurbeleid (2010): Provinciale
Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.
Provincie Antwerpen.
vzw Kempens Landschap

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

